

УДК 316.012 (316.6)

doi: 10.15421/171736

Насильство в гендерній культурі: проблема побудови типології (частина 1)

І.О. Святненко

magellan4x4@ukr.net

Класичний приватний університет,
69000, Запоріжжя, вул. Жуковського, 70Б

Статтю присвячено проблемі співвідношення між культурними, соціальними, психологічними та тілесними типами гендерного насильства та кастраційних практик. Автором зроблено висновок про те, що кастрація є процесом придушення статусно-домінантними групами спроможності представників низькостатусних груп до виявлення власного потенціалу в різних сферах культурного, соціального, психічного та біологічного життя. Кастрація чоловіків у гендерній культурі має наслідком сукупність патологічних комплексів, які закладаються в гендерній соціалізації і зумовлюють загальмовування продуктивної агресії чоловіцтва в праці, спілкуванні, статевій активності, творчості. Соматична кастрація розглядається як сукупність «підсумкових» тілесних наслідків культурних, соціальних та психічних травм, які наносяться хлопчикові, молодій людині, чоловікові соціальним оточенням. Ефекти кастраційних практик виявляються в тому, що чоловік починає сумніватися в своїй повноцінності і перестає бути суб'єктом соціального життя, що уможлиблює його всебічне узалежнення і надексплуатацію.

Культурне насильство і кастраційні практики впливають із позбавлення чоловіцтва його самореферентності, морально-етичного та правового авторитету в суспільстві. Соціальне насильство і кастраційні практики стосуються інституційних (соціально-просторових та соціально-часових) обмежень для чоловіків у різних сферах самореалізації чоловіцтва як соціогендерної групи. Психічне насильство і кастраційні практики уможлиблюють щеплення різноманітних комплексів задля зниження рівня суб'єктності чоловіків. Йдеться, зокрема, про комплекси провини і неповноцінності, комплекси сумнівів щодо ролі відповідності тощо. Соматичне насильство і кастраційні практики стають низовим рівнем гендерного насильства, уможливаючи виникнення негативних соматичних ефектів у вигляді хвороб, девіантних звичок, передчасної смерті.

Ключові слова: гендерне насильство; гендерна культура; гендерна кастрація; культурна кастрація; соціальна кастрація; психічна кастрація; соматична кастрація

The violence in the gender culture: problems of the typology's formation (Part 1)

I.O. Svyatnenko

magellan4x4@ukr.net

Classical private university,
70B, Zhukovsky St., Zaporizhzhya, 69000, Ukraine

The article is devoted to the issue of the correlation between cultural, social, psychological and physical types of the gender-based violence and castrate practices. It has been concluded by the author that castration is the process of the suppression of the low-flown groups' ability to identify their own potential in various spheres of cultural, social, psychological and biological life made by status and dominant groups. Male castration in the gender culture leads to a set of pathological complexes, which integrate into the gender socialization and cause the slowdown of men's productive aggression at work, communication, sexual activity, creativity. Somatic castration is considered to be a set of «final» physical consequences of cultural, social and psychological injuries that are inflicted to boy, young man, man by the social environment. Effects of castrate practices occur when the man start doubting about his usefulness and ceases to be a subject of social life. This enables his comprehensive addiction and over-exploitation.

Cultural violence and castrate practices arise from the deprivation of men's self-reference, moral, ethical and legal authority in society. Social violence and castrate practices include institutional (social-spatial and social-temporal) restrictions of men's realization in various spheres of mankind's self-realization being a social-gender group. Psychological violence and castrate practices enable the vaccination of different complexes, which are aimed at the reduction of level of men's subjectivity, in particular, complexes of guilt and inferiority, complexes of doubts about the role matching, etc. Somatic violence and castrate practices form the ground level of the gender violence, enabling the occurrence of negative somatic effects, such as illnesses, deviant habits and premature death.

Keywords: gender-based violence; gender culture; gender castration; cultural castration; social castration; physic castration; somatic castration

Цитування даної статті: Святненко І.О. Насильство в гендерній культурі: проблема побудови типології (частина 1) / І.О. Святненко // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2017. – Т. 20. – № 3(143). – С. 22-26.

Citation of this article: Svyatnenko, I.O., 2017. Nasytstvo v henderonii kulturi: problema pobudovy typolohii (chastyna 1) [The violence in the gender culture: problems of the typology's formation (Part 1)]. Scientific and theoretical almanac «Grani» 20; 3(143), 22-26. doi: 10.15421/171736 (in Ukrainian).

Peer-reviewed; approved and placed: 18.02.2017

Насилие в гендерной культуре: проблема построения типологии (часть 1)

И.А. Святненко

magellan4x4@ukr.net

*Классический частный университет,
69000, Запорожье, ул. Жуковского, 70Б*

Статья посвящена проблеме соотношения между культурными, социальными, психическими и телесными типами гендерного насилия и кастрационных практик. Автором сделан вывод о том, что кастрация является процессом подавления статусно-доминантными группами способности представителей низкостатусных групп к проявлению собственного потенциала в различных сферах культурной, социальной, психической и биологической жизни. Кастрация мужчин в гендерной культуре имеет в качестве последствий совокупность патологических комплексов, закладываемых в гендерной социализации и обуславливающих торможения продуктивной агрессии мужчин в труде, общении, половой активности, творчестве. Соматическая кастрация рассматривается как совокупность «итоговых» телесных последствий культурных, социальных и психических травм, которые наносятся мальчику, молодому человеку, мужчине социальным окружением. Эффекты кастрационных практик проявляются в том, что мужчина начинает сомневаться в своей полноценности и перестает быть субъектом социальной жизни, что делает его всесторонне зависимым и сверхэксплуатируемым. Культурное насилие и кастрационные практики проистекают из лишения мужчин их самореферентности, морально-этического и правового авторитета в обществе. Социальное насилие и кастрационные практики касаются институциональных (социально-пространственных и социально-временных) ограничений для мужчин в различных сферах самореализации мужчин как социогендерной группы. Психическое насилие и кастрационные практики позволяют прививать различные комплексы для снижения уровня субъектности мужчин. Речь идет о комплексах вины и неполноценности, комплексе сомнений в ролевом соответствии и т.п. Соматическое насилие и кастрационные практики становятся низовым уровнем гендерного насилия, делая возникновение негативных соматических эффектов в виде болезней, девиантных привычек, преждевременной смерти.

Ключевые слова: гендерное насилие; гендерная культура; гендерная кастрация; культурная кастрация; социальная кастрация; психическая кастрация; соматическая кастрация

Постановка проблемы. Гендерне насильство, що здійснюється соціальним світом по відношенню до кожного зі своїх суб'єктів, полягає в тому, щоб відобразити в кожному тілі (метафора букви тут отримує свій повний сенс) справжню програму сприйняття, оцінювання та дії. Ця програма, коли мова йде про її здатності надавати тілу статевої характеристики і, як наслідок, – здатності цього тіла виробляти статевої характеристики інших тіл, функціонує як друга (окультурена) природа, себто, як неминуча і сліпа сила соціально сконструйованих технологій гендерної інкультурації / соціалізації. Оскільки ці технології застосовуються щодо всіх об'єктів світу, починаючи з біологічної природи тіла, ця натуралізована соціальна програма конструює або конститує відмінність між біологічними статями відповідно до принципів поділу, властивих відповідній гендерній культурі.

Мета дослідження. Метою статті є формулювання типологічної схеми гендерного насильства і кастраційних практик. Завданнями статті є: а) встановлення зв'язку між гендерним насильством та кастраційними практиками в умовах матриархату; б) побудова типології практик гендерного насильства (кастраційних практик) з урахуванням соціологічно-ресемантизованого поняття кастрації.

Стаття присвячено проблемі співвідношення між культурними, соціальними, психологічними та тілесними типами гендерного насильства та кастраційних практик.

Аналіз досліджень і публікацій. Зазвичай у науці термін «кастрація» використовується у медичному вжитку і позначає процедуру видалення (повне або часткове) статевих органів або статевих залоз, які

відповідають за підтримання статевої потенції та виконання особою репродуктивних функцій (функцій відтворення роду).

У стародавні часи кастраційні практики використовувалися щонайменше із трьома цілями: а) для реалізації кримінальних покарань щодо злочинців, які скоїли статевої злочини (як, правило, – зґвалтування); б) як практики забезпечення закритих гаремів (жіночих гетто) від статевої агресії з боку наглядців, призначенням яких було стеження за жінками, що перебували в розпорядженні монархів-можновладців або прирівняних до них осіб; в) в релігійних ритуалах – як частина жертвоприношення, яка була здійсненням акту дарування власного потенціалу на користь богині. Кастраційні ритуали мали місце в єгипетській, вавилонській, шумерській релігійних традиціях.

Одним із перших про комплекс кастрації у жінок як виявлення їхньої «зздрості до пенісу» почав вести мову З. Фройд в своїх засадничих працях. Автор вказував також на кастраційні страхи, які виникають у чоловіків у зв'язку із едиповим комплексом та материнською гіперпротекцією [9-10].

Т. Бендас, Ш. Берн, О. Новосолов, О. Доббінс зауважують щодо неоднозначності такого тлумачення і, відстоюючи позицію феміністичної соціології, наполягають на егалітарній моделі гендерних відносин, вважаючи, що нежіноче начало ніяк не може бути пов'язаним із гендерним насильством та андроцидарними практиками. Адже жертвами насильства, на їх думку, частіше стають саме жінки, а не чоловіки, з чим доволі важко погодитись [1-2; 5].

У нашому дослідженні мова піде про соціокультурну та психосоматичну кастрацію, яка відбувається

на мікрорівні, себто рівні сімейних відносин. Частина дослідників, які давали оцінку організації сімейних відносин в Україні, схилиються до думки переважання в них елементів матриархату, біархату або ж квазіпатріархату, із чим можна повністю погодитись. Таку точку зору щодо андроцидарності українського менталітету та гендерної культури, поширеності в ній прихованого соціопсихічного, культурного та соматичного насильства, принаймні в імпліцитному варіанті, можна простежити в працях Ю. Розі, В. Крячка, Г. Бондар, Ю. Романенка та публікаціях автора даної статті [3-4; 6-8; 12].

При збереженні егалітарного фасаду в сімейних відносинах, за переконанням Ю. Романенка, сімейне закулісся стає простором здичавілого геноцидарного матриархату, який дозволяє здійснювати антиселекцію щодо чоловіків [11, с.254; 7, с. 111].

Загалом кастраційні практики щодо елітних та пасонарних елементів в Україні майже постійно зрелізувалися окупаційними режимами (а інших режимів в історії України – поки ще не було). Вони набували вигляду звичних для більшості розстрілів, голодоморів, катувань, тюремно-табірних ув'язнень, депортацій і т.п. Проте, із часом режими ставали винахідливішими і шукали економічно- і політично-дешевші способи утримання протестних контингентів в покорі та ізоляції.

Українська культура, в якій здавна був поширений культ жінки та жіночого начала, сама подала такі механізми та інституції. І цими механізмами стали різні за змістом (проте, однорідні за призначенням) практики соціокультурної кастрації, а їхнім інституційним підґрунтям – українська сім'я. З іншого боку, вже на етапі досімейних відносин між чоловіком і жінкою відбувається щеплення відповідних підготовчих програм, які в сімейному статусі уможливають розгортання цього процесу.

Кастраційні практики соціокультурного гатунку були б самі по собі недієвими, якби вони не мали психосоматичних наслідків для чоловіків у вигляді першопочаткової депресії, підвищення рівня захворюваності та передчасної смертності. Саме психосоматична кастрація є фінальним пунктом гендерної кастрації (тому соціокультурну кастрацію можна розглядати як її першу фазу). Ми здійснимо спробу розглянути як першу, так і другу, проаналізувавши форми гендерної кастрації на мікрорівні сімейних відносин.

Виклад основного матеріалу. Типи гендерної кастрації. В нашій першій статті, присвяченій цій тематиці, ми розглянемо чотири типи гендерної кастрації: культурну, соціальну, психічну та соматичну (тілесну). Всі вони є взаємопов'язаним ланцюжком кастраційних практик, між якими, на думку Ю. Романенка, формується субординаційна залежність: кастраційні практики нижчого рівня не можуть бути реалізованими без кастраційних практик вищого рівня.

Перш за все, сформулюємо робочу дефініцію кастрації як спрямованого процесу обмеження суб'єктності чоловіків, а саме: їх ініціативності, самостійності, конструктивної агресивності, самореалізації в усіх сферах життя: трудовій діяльності, відпочинку, побуті, вихованні дітей та ін. Таке визначення буде істотно різнитись від усталених дефініцій суто ветеринарного та хірургічного змісту, в яких кастрація редукується до суто хірургічного усічення статевих органів особини, що має відповідні фізіологічні наслідки. Автор цієї статті дозволить собі розширене тлумачення цього поняття, а саме: в контексті зв'язку його змісту із будь-якими формами депотенціювання особи у вигляді блокування її недовіданого ціледосягнення, що може стосуватись будь-якої сфери діяльності.

Типи гендерної кастрації чоловіків у гендерній культурі можна представити у вигляді таблиці.

Висновки. Кастрація є процесом придушення статусно-домінантними групами спроможності представників низькостатусних груп до виявлення власного потенціалу в різних сферах культурного, соціального, психічного та біологічного життя. Кастрація чоловіків у гендерній культурі є сукупністю патологічних комплексів, які закладаються в гендерній соціалізації і зумовлюють загальмовування продуктивної агресії чоловіцтва в праці, спілкуванні, статевій активності.

Соматична кастрація розглядається як сукупність «підсумкових» тілесних наслідків культурних, соціальних та психологічних травм, які наносяться хлопчикові, молодій людині, чоловікові соціальним оточенням. Ефекти кастраційних практик виявляються в тому, що чоловік починає сумніватися в своїй повноцінності і перестає бути суб'єктом соціального життя, що уможливило його всебічне узалежнення і надексплуатацію.

Культурне насильство і кастраційні практики впливають із позбавлення чоловіцтва його самореферентності, морально-етичного та правового авторитету в суспільстві.

Соціальне насильство і кастраційні практики стосуються інституційних (соціально-просторових та соціально-часових) обмежень для чоловіків у різних сферах самореалізації чоловіцтва як соціогендерної групи.

Психічне насильство і кастраційні практики уможливають щеплення різноманітних комплексів задля зниження рівня суб'єктності чоловіків. Йдеться, зокрема, про комплекси провини і неповноцінності, комплекси сумнівів щодо рольової відповідності тощо.

Соматичне насильство і кастраційні практики стають низовим рівнем гендерного насильства, уможливаючи виникнення негативних соматичних ефектів у вигляді хвороб, девіантних звичок, передчасної смерті.

Таблиця 1. Типи та механізми гендерної кастрації

Типи гендерної кастрації	Зміст та різновиди	Механізми гендерної кастрації
1. Культурна кастрація	Адресовані чоловікам відкриті або приховані заборони на встановлення критеріїв та стандартів самореферентного чоловічого оцінювання; правове та моральне обмеження чоловічої суб'єктності в сферах людських взаємин	1.1. Конструювання міфів надцінності жіноцтва. 1.2. Дискредитація чоловіків як меншовартісних в моральному відношенні істот (дифамаційний сторітеллінг). 1.3. Узурпація права встановлювати стандарти маскуліності.
2. Соціальна кастрація	Створення соціально-просторових та соціально-часових обмежень/бар'єрів статусно-рольових репертуарів чоловіків в їх політичній, професійній, комунікативній самореалізації	2.1. Дифузія кордонів гендерної сегрегації та унормування експлуатаційних практик щодо чоловіків із порушенням кордонів особистого простору чоловіків. 2.2. Технології групового мобінгу «девіантних» чоловіків (прямий груповий пресинг в конфліктних ситуаціях). 2.3. Формування негативної «громадської думки» навколо чоловіків-«девіантів» (непрямий груповий пресинг у конфліктних ситуаціях). 2.4. Заохочення/потирання регулярного одностороннього та асиметричного морально-психологічного та фізичного насильства жінок щодо чоловіків в інституціях виховання та освіти (в дошкільних та середніх навчальних закладах) та узвичаєння такого насильства як звичних сценаріїв гендерної поведінки. 2.5. Примусова гетейзація (армійська служба та штучна криміналізація поведінки із призначенням суворіших, у порівнянні з жінками, кримінальних покарань). 2.6. Упереджене (гендерно-заангажоване) судочинство, що має наслідками моральні та правові обмеження щодо виховання дітей, можливості вільного розпорядження доходом і майном; використання дітей як інструментів маніпулювання чоловіками.
3. Психічна кастрація	Блокування/обмеження повноцінного виявлення конструктивної агресії через нав'язування різноманітних комплексів	3.1. Створення умов для виникнення психо-емоційних розладів на тлі всебічної деморалізації (емоційне маніпулювання). 3.2. Нав'язування комплексу провини та заниженої самооцінки. 3.3. Форматування чоловічих мікрокомунікацій (створення умов для обмеження часу спілкування з іншими чоловіками та жіноче опосередкування такого спілкування).
4. Соматична кастрація	Створення умов для погіршення стану здоров'я, підвищення рівня захворюваності і смертності	4.1. Приховане щеплення девіацій (у вигляді побутового пияцтва, малорухливого способу життя, неправильного харчування, неадекватного режиму задоволення соціально-побутових потреб). 4.2. Управління сексуальними деприваціями (штучне нав'язування контрфізіологічних сексуальних патернів).

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Бендас Т.В. Гендерная психология [Текст]: Учебное пособие / Т.В. Бендас. – СПб.: Питер, 2006. – 431 с.
 2. Берн Ш. Гендерная психология [Текст] / Ш. Берн. – СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2002. – 320 с.
 3. Бондар Г.Г. Соціокультурні засади концептуалізації гендерної нерівності в українському суспільстві [Текст]: дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.01 – теорія та історія соціології / Г.Г. Бондар. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2012. – 266 с.
 4. Крячко В.І. Українська ментальність: соціодіагностичний аспект [Текст]: дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.01 – теорія та історія соціології / В.І. Крячко. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2010. – 216 с.
 5. Новоселов О. Женщина. Учебник для мужчин [Электронный ресурс] / О. Новоселов. – Режим доступа: <http://humans-ethology.com/#reader1>

6. Розя Ю.Ю. Смертність в Україні: теоретико-соціологічний аспект [Текст]: дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.01 – теорія та історія соціології / Ю.Ю. Розя. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2013. – 218 с.
7. Романенко Ю.В. Візуалізації в медійно-комунікаційному просторі: соціосистемологічний підхід [Текст]: Монографія / Ю.В. Романенко, І.О. Святненко, А.А. Зінченко. – К.: Вид-во ІМВ, 2014. – 436 с.
8. Романенко Ю.В. Етнічні ідентичності в дзеркалі тілесності та практик харчування [Текст]: Монографія / Ю.В. Романенко, І.О. Святненко, А.О. Поцелуйко, А.Ю. Ташченко, Ю.Ю. Медведєва. – К.: Вид-во ДУТ, 2015. – 437 с.
9. Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции [Электронный ресурс] / З. Фрейд. – Режим доступа: <http://osp.kgsu.ru/library/PDF/315.pdf>
10. Фрейд З. Тотем и табу: Психология культуры и религии [Текст] / З. Фрейд; пер. М.В. Вульфа. – М.: Изд. дом Вульфа, 1923. – 172 с.
11. Этническая идентичность: социосистемологическое измерение геополитики [Текст]: Монография / ред.-коорд. Ю.В. Романенко; [Я.В. Зоська, Ю.Ю. Медведєва, Ю.В. Романенко, И.А. Святненко, Н.В. Туленков, Е.А. Хомерики]. – К.: Меркьюри-Подолье, 2016. – 368 с.
12. Dobbins M.-P. Black Matriarchy: Transforming a Myth of Racism into a Class Model [Text] / M.-P Dobbins, J. Mulligan // *Journal of Comparative Family Studies*. – 1980. – Vol. 11, No. 2 (SPRING). – P. 195-217.

REFERENCES:

1. Bendas, T.V., 2006. Gendernaya psihologiya [Gender psychology]. SPb.: Piter, 431 (in Russian).
2. Bern, SH., 2002. Gendernaya psihologiya [Gender psychology]. SPb.: PRAJМ-EVROZNAK, 320 (in Russian).
3. Bondar, H.H., 2012. Sotsiokulturni zasady kontseptualizatsii hendernoi nerivnosti v ukrainskomu suspilstvi [Social and cultural principles conceptualization of gender inequality in Ukrainian society]. Zaporizhzhia: Kласychnyi pryvatnyi universytet, 266 (in Ukrainian)
4. Kriachko, V.I., 2010. Ukrainska mentalnist: sotsiodiahnostychnyi aspekt [Ukrainian mentality: sotsiodiahnostychnyy aspekt]. Zaporizhzhia: Kласychnyi pryvatnyi universytet, 216 (in Ukrainian)
5. Novoselov, O. ZHenshchina. Uchebnik dlya muzhchin [Female. Textbook for men]. Access mode: <http://humans-ethology.com/#reader1> (in Russian).
6. Rozia, Yu.Iu., 2013. Smertnist v Ukraini: teoretyko-sotsiolohichnyi aspekt [Mortality in Ukraine: theoretical and sociological aspect]. Zaporizhzhia: Kласychnyi pryvatnyi universytet, 218 (in Ukrainian)
7. Romanenko, Yu.V., 2014. Vizualizatsii v mediino-komunikatsiinomu prostori: sotsiosystemolohichnyi pidkhd [Imaging Display and communication space, Socio systemology approach]. K.: Vyd-vo IMV, 436 (in Ukrainian)
8. Romanenko, Yu.V., 2015. Etnichni identychnosti v dzerkali tilesnosti ta praktyk kharchuvannia [Ethnic identity physicality in the mirror and practice feeding]. K.: Vyd-vo DUT, 437 (in Ukrainian)
9. Frejd, Z. Vvedenie v psihoanaliz: Lekcii [Introduction to psychoanalysis]. Access mode: <http://osp.kgsu.ru/library/PDF/315.pdf> (in Russian).
10. Frejd, Z., 1923. Totem i tabu: Psihologiya kul'tury i religii [Totem and Taboo: The Psychology of Culture and Religion]. M.: Izd. dom Vul'fa, 172 (in Russian).
11. Romanenko, YU.V., 2016. EHtnicheskaya identichnost': sociosistemologicheskoe izmerenie geopolitiki []. K.: Merk'yuri-Podol'e, 368 (in Russian).
12. Dobbins, M.-P., 1980. Black Matriarchy: Transforming a Myth of Racism into a Class Model [Ethnic identity: the socio-systemological dimension of geopolitics]. *Journal of Comparative Family Studies* 11, 2 (SPRING), 195-217 (in English)